https://doi.org/10.15407/np.71.167
УДК 027.54(477-25)-НБУВ:025.17:[005.745:538.9](438)“1988/1996” +
[930.253:538.9](477)Шевченко Ю.

Марина Коломієць,
науковий співробітник,
Інститут архівознавства
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
вул. Володимирська, 62, Київ, 03039, Україна
e-mail: marinakolomiecc@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9125-1379
Web of Science Researcher ID: AAR-9338-2021

ДОКУМЕНТИ ПРО УЧАСТЬ АКАДЕМІКА Ю. ШЕВЧЕНКА В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛЬСЬКИХ КОНФЕРЕНЦІЙ З МЕХАНІКИ ТВЕРДОГО ТІЛА

У статті здійснено аналіз архівних документів з міжнародної діяльності провідного вченого-механіка, академіка НАН України Ю. Шевченка, які вміщено в його особовому архіві, що зберігається в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Досліджено участь українського вченого в обговоренні актуальних наукових питань на форумах з механіки твердого тіла, які відбувалися в Польщі в 1988, 1994 та 1996 р., а також активну діяльність з популяризації наукових здобутків вітчизняної термомеханіки, що сприяло зростанню авторитету української науки у світі.

Ключові слова: Інститут механіки ім. С. П. Тимошенка НАН України, механіка твердого тіла, особовий архівний фонд, Інститут архівознавства, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.

Актуальність дослідження. Уперше до наукового обігу впроваджено комплекс маловідомих архівних джерел, які надають змогу прослідкувати внесок ученого-механіка Ю. Шевченка в процеси з організації та проведення XXVII, XXX і XXXI польських конференцій з механіки твердого тіла. Участь видатного дослідника в наукових форумах сприяла активізації наукових взаємозв’язків і результативної співпраці в галузі механіки твердого тіла між вітчизняними фахівцями та європейськими науковцями.

© М. Коломієць, 2024

Постановка проблеми. Особові архівні фонди провідних учених України дають широкі можливості для дослідження життя, діяльності та здобутків українських науковців. Аналіз раніше недосліджених джерел, зокрема документів біографічного характеру, документів з науково-організаційної та наукової діяльності, епістолярних і фотодокументів, дає змогу правдиво і в повному обсязі розкрити досягнення українських учених, участь у міжнародному науковому житті, а також їхній внесок не лише у вітчизняну, а й світову науку.

Українська наука є важливою складовою європейської і світової науки. Вітчизняні вчені беруть активну участь в організації та роботі міжнародних інституцій, конференцій, симпозіумів та інших наукових форумів.

Історична реконструкція основних форм міжнародної наукової комунікації українських учених, що охоплює різні хронологічні періоди, є актуальним завданням для науковців, які працюють у царині джерелознавства, біографістики та історії науки. Висвітлення географії наукових взаємозв'язків на міжнародному рівні, а також розмаїття тематики міжнародних наукових заходів, у яких узяли участь українські вчені, дають змогу визначити коло пріоритетних напрямів у діяльності вітчизняних науковців і їхній внесок у міжнародне академічне співробітництво.

Активним учасником міжнародного наукового життя був академік НАН України Ю. Шевченко (1926–2016), заступник голови Наукової ради з проблеми «Механіка деформівного твердого тіла» при Президії АН УРСР / НАН України (1979, 1992), дійсний член Наукової ради з проблем міцності і пластичності при Президії АН СРСР (1982), лауреат двох Державних премій України в галузі науки та техніки, присуджених за 5-томні монографії «Методи розрахунку оболонок» (1986) і «Механіка зв'язаних полів в елементах конструкцій» (1993), премій НАН України ім. М. К. Янгеля (1985) та ім. О. М. Динника (2003), дійсний член Нью-Йоркської академії наук (1995), Соросівський професор (1997), доктор технічних наук (1971), професор (1976), академік НАН України за спеціальністю «механіка» (1997).

Аналіз досліджень і публікацій. Досі відсутні комплексні наукові дослідження, які б висвітлювали життя та професійні досяг-

нення Ю. Шевченка. Водночас у ряді наукових розвідок зустрічаються згадки про наукову діяльність ученого-механіка та його внесок до скарбниці світової науки. Так, у монографії О. Гузя «До 100-річчя Інституту механіки ім. С. П. Тимошенка НАН України (НАНУ)» (2018) відображено наукову та науково-організаційну діяльність Ю. Шевченка в інституті, розкрито його роль у створенні відділу термомеханіки та керівництво ним [4]. У монографії Ю. Булгакова «Академік А. Д. Коваленко: життя та наукова діяльність: джерелознавче дослідження» (2019) висвітлено наукові досягнення Ю. Шевченка як представника школи академіка А. Коваленка [2].

З-поміж наукових статей, у яких ідеться про Ю. Шевченка як основоположника вітчизняної школи механіки деформівного твердого тіла, розкривається його професійний зріст і творчі здобутки, виділимо ювілейну статтю «80-річчя академіка НАН України Ю. М. Шевченка» [3].

Відомості про наукові надбання вченого вміщено в збірнику документів «Національна академія наук України – 100: головні тенденції розвитку і здобутки: документи і матеріали» (2018), а також у статтях кількох довідково-енциклопедичних видань [5; 6; 21–26].

У своїй розвідці «Нові надходження до ІА НБУВ: документи академіка НАН України Ю. М. Шевченка з науково-педагогічної діяльності» (2022) автор здійснила добір і джерелознавчий аналіз комплексу документів архіву, що репрезентують науково-педагогічну діяльність фондоутворювача [19]. Натомість у дослідженні «Архів академіка Ю. М. Шевченка як джерело вивчення участі вченого у III Міжнародному конгресі з термічних напруг (1999)» (2023) визначила якісний зміст джерел з міжнародної діяльності вченого-механіка [20].

Таким чином, на сьогодні постаті академіка Ю. Шевченка присвячено лише декілька наукових розвідок, не здійснено комплексного історико-джерелознавчого дослідження його архівної спадщини, яке відображало б його участь у науковому житті Європи та, зокрема, його внесок у підготовку й перебіг XXVII, XXX і XXXI польських конференцій з механіки твердого тіла.

В особовому архівному фонді Ю. Шевченка, що зберігається в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України ім. В. І. Вер-

надського, відклався важливий архівний ресурс, який надає нову знаннєву інформацію.

Мета – проаналізувати видовий склад джерел та інформативний потенціал комплексу документів особового фонду академіка НАН України Ю. Шевченка, що надають можливість висвітлити міжнародну й науково-організаційну діяльність ученого в контексті роботи XXVII, XXX та XXXI польських конференцій з механіки твердого тіла, та на підґрунті архівних джерел розкрити його наукову комунікацію з провідними зарубіжними вченими.

Виклад основного матеріалу. Цінним джерельним комплексом для подальшого вивчення життєвого шляху та аналізу наукового доробку вченого служить особовий архівний фонд № 448, який зберігається в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – ІА НБУВ). В архіві представлено повний спектр документів, що розкривають особливості професійного зросту та наукової творчості Ю. Шевченка.

Особовий фонд науковця складається з 372 справ, у яких відклався значний масив документів, що хронологічно охоплює період з 1927 до 2016 р. У фонді вміщено найважливіші наукові праці, документи біографічного характеру, з науково-організаційної, педагогічної та громадської діяльності науковця, документи про увічнення пам'яті вченого, його епістолярна спадщина, фотодокументи й зібрані ним документи.

Наше дослідження ґрунтується на аналізі маловідомих архівних документів, які висвітлюють участь Ю. Шевченка в організації й проведенні XXVII, XXX та XXXI польських конференцій з механіки твердого тіла, що відбулися у 1988, 1994 та 1996 р.: науково-організаційні документи, службове листування, записники, доповіді та ілюстративні матеріали до них, звіти і світлини фондоутворювача. Згадані джерела надають змогу розширити відомості про встановлення українським ученим наукової комунікації із всесвітньовідомими європейськими дослідниками в контексті міжнародного наукового співробітництва.

Ю. Шевченко був всесвітньовідомим ученим у царині термомеханіки деформівного твердого тіла. Науковий доробок дослідника представлено понад 260 науковими працями, у тому чис-

лі 17 монографіями. Головні фахові зацікавлення вченого стосувалися механіки деформівного твердого тіла: механіки термов'язкопружнопластичного деформування та руйнування елементів конструкцій за складних неізотермічних процесів навантаження, теорії тонких оболонок й пластин, просторових задач з механіки термов'язкопружнопластичних твердих тіл та питань розрахунку міцності машинобудівельних елементів за високих температур.

Ю. Шевченко заснував вітчизняну наукову школу з механіки деформівного твердого тіла.

Як завідувач відділу термопластичності видатний дослідник репрезентував Інститут механіки ім. С. П. Тимошенка НАН України на різноманітних зарубіжних наукових форумах.

З документів особового фонду дізнаємося про те, що участь Ю. Шевченка у XXVII, XXX і XXXI польських конференціях з механіки твердого тіла протягом 1980–1990-х років стала можливою завдяки всебічному міжнародному визнанню українського дослідника, а також науково-інформаційній комунікації з провідними науковцями світу, яка була започаткована під час його участі в IV–VI українсько-польських конференціях з некласичних проблем теорії пружності (1975, 1978, 1981) [2, с. 75; 7, арк. 1–4; 3, с. 83].

З-поміж широкого кола документів особового фонду Ю. Шевченка відклалися джерела, що стосуються організації та перебігу XXVII Польської конференції з механіки твердого тіла, участі в ній вітчизняного науковця: запрошення на офіційні прийоми, науковий звіт і робочий щоденник, збірка наукових доповідей учасників заходу, світлини. Чільне місце належить робочому щоденнику, у якому вчений зафіксував основні події, що відбувалися на форумі протягом 27 серпня – 4 вересня 1988 р. [10, арк. 82–97].

Хочемо зазначити, що XXVII Польську конференцію з механіки твердого тіла було організовано за сприяння Центру механіки Інституту фундаментальних технологічних досліджень і комітету з питань механіки Польської академії наук (далі – ПАН). Цілями наукового форуму були презентація та обговорення поточних досягнень і перспектив розвитку різних галузей механіки твердого тіла й конструкцій, а також популяризація новітніх наукових розробок та технологій [10, арк. 16].

XXVII Польська конференція з механіки твердого тіла відбувалася в м. Рітро 29 серпня – 3 вересня 1988 р. На форумі розглянули шість наукових напрямів: Теоретичні засади термопластичності та термопружності; Напружено-деформований стан складних конструкцій у практиці; Повзучість, втома та руйнування конструкцій; Механіка композитних матеріалів та розв'язання задач оптимізації конструкцій; Мікро-механічне моделювання ушкоджень конструкцій; Властивості композитних матеріалів та ін. [10, арк. 9].

У щоденнику Ю. Шевченко окреслив головні події наукового форуму, головуючим якого виступив В. Кеніг. За підрахунками вченого, загалом у ній взяло участь майже 287 учасників, які представили 75 доповідей [10, арк. 22].

Завдяки документам архіву вітчизняного дослідника можемо відтворити перебіг подій наукового зібрання. Наукова робота XXVII Польської конференції з механіки твердого тіла відбувалася у вигляді пленарних і секційних засідань та демонстрації стендових доповідей провідних науковців світу.

Доповіді на пленарних засіданнях було присвячено пам'яті видатного польського вченого, основоположника теорії теоретичних і прикладних досліджень з термомеханіки неоднорідних тіл, академіка та президента ПАН (1978–1980) В. Новацького (1911–1986) [10, арк. 4].

У звіті Ю. Шевченко коротко схарактеризував тематичні блоки питань, висвітлених під час роботи секцій «А» і «В». Так, під час засідань секції «А» широко висвітлювалися різні аспекти теорії термопластичності й термопружності, створення нових та уточнення існуючих закономірностей для дослідження динамічних процесів у машинах, напружено-деформованого стану в приладах й апаратах, винайдення розрахункових та експериментальних методів оцінювання їхньої конструкційної міцності на стадіях проєктування, виробництва й експлуатації, розв'язання задач оптимізації [10, арк. 91].

На засіданнях секції «В» учасники конференції конструктивно обговорювали питання численних методів розрахунку пластин та оболонок, розв'язання конкретних і динамічних задач теорії пружності, зокрема тих, що стосувалися поширення пружних хвиль у твердих тілах [10, арк. 96].

На секції «А» 2 вересня 1988 р. відбувся симпозіум «Непружні тверді тіла і конструкції» на пошану визначного польського вченого-механіка, фахівця в царині теорії пластичності та її застосування в будівельній механіці, голови комітету з питань механіки ПАН А. Савчука (1928–1983) [10, арк. 5]. Під час симпозіуму Ю. Шевченко представив доповідь «Термов'язкопластичний стан елементів конструкцій з урахуванням пошкоджень матеріалу за умов повзучості конструкцій» (фото 1).

Фото 1. Ю. Шевченко під час виступу на симпозіумі «Непружні тверді тіла і конструкції» в рамках XXVII Польської конференції з механіки твердого тіла 2 вересня 1988 р., м. Рітро.
Джерело: Інститут архівознавства Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Ф. 448. Оп. 4. Од. зб. 18. Арк. 1

Він згадує, що учасники симпозіуму жваво обговорювали розрахункову модель, яка дала йому можливість визначити напружено-деформований стан елементів конструкцій з урахуванням тріщиноутворення, поетапного зведення конструкцій і повзучості бетону. З анотацією наукової розвідки маємо можливість ознайомитися

в збірці доповідей конференції, що відклалася в архіві вченого [10, арк. 74 зв., арк. 97].

Як зазначив у звіті дослідник, його зарубіжних партнерів цікавили досвід і досягнення українських науковців у царині термов'язкопружності, насамперед суспільно-політичне становище кінця 1980-х років, особливості процесів «перебудови» й «гласності», їх вплив на сектор науки, функціонування академічних інституцій і повсякденне життя науковців [10, арк. 97].

У своїх нотатках учений-механік визначив ключові доповіді симпозіуму: «Застосування цілочисельного програмування до оптимального пластичного проектування круглих пластин» І. Бауера (Польща), присвячену пластичному мінімальному об'ємному конструюванню осесиметрично навантажених круглих або кільцевих пластин з поступовою зміною товщини; «Взаємодія повзучості й втоми в нелінійно в'язких тілах» М. Внука (Канада) про дослідження щодо існування двох основних механізмів, які сприяють поширенню тріщини в докритичному діапазоні; «Варіаційні межі теплових, електричних і магнітних ефективних властивостей композитних матеріалів» Л. Ханха Чау та Ф. Дука Чінха (В'єтнам), у якій визначено ефективний коефіцієнт теплопровідності та ін. [10, арк. 83–85].

Обрані теми з термомеханіки послужили плідним підґрунтям для обміну думками із зазначеної проблематики на науковій конференції. У звіті та щоденнику Ю. Шевченко подає інформацію про результативні дискусії зі своїми європейськими колегами – З. Беком і М. Котулом (Чехословаччина), В. Щепинським (Польща), Л.-Е. Ліндгреном (Швеція) – стосовно процесів напружень-руйнувань у крихких тілах, підданих динамічному руйнуванню й розкачуванню конструкцій при деформаційному пластичному зміцненні [10, арк. 32–34].

Архів зберігає фотознімки з наукових заходів конференції (фото 2). На світлинах Ю. Шевченка сфотографовано із зарубіжними партнерами-механіками – В. Беккером, Е. Гегельським, А. Зелінським та іншими учасниками XXVII Польської конференції з механіки твердого тіла [18, арк. 1–6].

Фото 2. Ю. Шевченко серед учасників симпозіуму «Непружні тверді тіла і конструкції» в рамках XXVII Польської конференції з механіки твердого тіла 2 вересня 1988 р., м. Рітро.
Джерело: Інститут архівознавства Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Ф 448. Оп. 4. Од. зб. 18. Арк. 3

Варто зазначити, що відвідування Ю. Шевченком цього наукового форуму зміцнило престиж української науки й сприяло активізації ділових контактів і розширенню його професійних горизонтів, забезпечило можливість презентувати власні новітні наукові публікації на розсуд європейських учених-механіків, розширило науковий обмін новітніми досягненнями в царині механіки твердого тіла.

Одночасно Ю. Шевченко набув авторитету провідного фахівця в галузі термомеханіки та математичного моделювання в механіці деформівних твердих тіл. Свідченням його високого статусу є отримання вченим запрошення від голови програмного комітету VI Міжнародного симпозіуму «Великомасштабні системи: теорія та застосування» К. Райніша до участі в зазначеному науковому форумі, який відбувся в серпні 1989 р. у Берліні (Німеччина), і від секретаря Організаційного комітету прийдешнього IV Міжнародного

симпозіуму «Повзучість у конструкціях» М. Жешковського, який відбувся в Кракові у вересні 1990 р. [11, арк. 2; 12, арк. 4–5].

Встановленню тісніших контактів між українськими та зарубіжними вченими-механіками сприяла XXX Польська конференція з механіки твердого тіла, яка відбулася в м. Закопане 5–9 вересня 1994 р. Маємо нагоду проаналізувати сутність, перебіг і результати цього наукового зібрання через оптику комплексу таких джерел: листи, програма наукових заходів, запрошення на офіційні заходи, нотатки, візитна картка, доповідь науковця, науковий звіт, збірник наукових тез, світлини.

Питання попередньої організації конференції представлено в листуванні Ю. Шевченка з головою програмного комітету XXX Польської конференції з механіки твердого тіла К. Долинським, від якого 22 лютого 1994 р. він отримав письмову пропозицію взяти в ній участь [14, арк. 2]. Вітчизняний учений-механік долучився до організації та проведення цього наукового форуму як керівник української делегації.

З листування науковця з головою Оргкомітету В. Новацьким і вченим секретарем конференції М. Басистою можна дізнатися про організаційно-інформаційну складову конференції [14, арк. 3–6].

У звіті Ю. Шевченко наголосив, що кількість виголошених доповідей порівняно з попереднім науковим форумом зменшилася до 62 із 75, кількість запрошених осіб – до 248 з 275 [14, арк. 20].

Відповідно до програми наукових заходів основну увагу на конференції було приділено актуальним питанням у царині механіки твердого тіла: Мікро-механіка неоднорідних твердих тіл; Оптимізація конструкцій; Розробка основ теорії пластичності; Динамічні задачі суцільного середовища; Поведінка пористих середовищ і композитів; Пружно-пластичний стан конструкцій; Зношування матеріалів та елементів конструкцій, що пов’язані полями, та ін. [14, арк. 24].

Під час секційного засідання «Дослідження пружно-пластичного стану конструкцій» 5 вересня 1994 р. український науковець виступив спікером і виголосив доповідь «Дослідження процесів пошкодження елементів конструкцій», у якій представив алгоритми визначення пружно-пластичного стану залізобетонних рамних

конструкцій з урахуванням процесу тріщиноутворення, висвітливши нагальну наукову проблему руйнування конструкцій. Згідно з нотатками вченого, доповідь відбулася за активної участі аудиторії, з численними запитаннями від слухачів і бурхливою дискусією [14, арк. 162].

У своєму звіті Ю. Шевченко здійснив короткий аналіз стану наукових досліджень у Європі та світі, визначив широкий тематичний спектр наукових повідомлень конференції. Учений детальніше зосередився на аналізі доповідей з прикладної механіки твердого тіла та зацікавився окремими науковими доповідями зарубіжних колег, зокрема «Аналіз діабатичних процесів за динамічного занурення матеріалів, що перебувають у в'язкопластичному стані при нагріві» Р. Батра, «Застосування варіаційної теорії щодо дослідження процесів деформування пористих середовищ з киплячою рідиною» А. Бедфорда (США), «Дослідження різання металів з великою швидкістю» Я. Клєпажка (Франція) та ін. [14, арк. 75].

В екскурсійних начерках Ю. Шевченко зауважив, що увечері 6 вересня 1994 р. взяв участь в оглядовій екскурсії містом, увечері в готелі «Bachleda Hotel Kasprowy» – у святковому банкеті для учасників наукового форуму. Уранці 7 вересня відвідав екскурсію до художньої галереї м. Закопане. Удень 8 вересня 1994 р. ознайомився з експозицією музею відомого польського композитора й піаніста К. Шимановського. Увечері отримав естетичне задоволення від перегляду фольклорного музичного шоу «Polish Highlander Folk Music», ознайомившись із виступами учасників традиційного для цього регіону фестивалю, після якого взяв участь у фуршеті в готелі «Morskie oko» для учасників конференції [14, арк. 199–201].

Загалом, Ю. Шевченко дійшов висновку про успішність своєї участі в XXX Польській конференції з механіки твердого тіла, завдяки якій поглибив партнерські відносини з європейськими вченими, серед яких французький учений-механік К. Отольц, фахівець з питань функціонального аналізу в царині нелінійної механіки; британський науковець Д. Вілліс, наукові інтереси якого становили проблеми нелінійної поведінки композитів; польський учений Г. Петрик, що опікувався питаннями нестабільності у твердих тілах з динамічно зростаючою нелінійністю [14, арк. 137–138].

Документи особового фонду вітчизняного вченого-механіка свідчать про сталу зацікавленість іноземних учених у координації досліджень з українськими колегами із суміжних наукових тем. У нотатках ученого вміщено інформацію про його переговори з президентом Польського товариства з електромагнетизму професором Я. Новацьким щодо зміцнення професійної комунікації в галузі термомеханіки. Зокрема, науковці обговорили перспективи проведення в подальшому спільних українсько-польських конференцій у царині механіки зв'язаних полів [14, арк. 18].

Наступна конференція із зазначеної тематики, XXXI Польська конференція з механіки твердого тіла, відбулася в м. Мієрке 10–14 вересня 1996 р. Організатори цього форуму мали на меті залучити до міждисциплінарного діалогу провідних науковців світу, які здійснювали дослідження в різних галузях механіки твердого тіла та конструкцій, популяризувати новітні наукові досягнення й технології в галузі термомеханіки.

В архіві вченого-механіка зберігаються документи, які висвітлюють його участь у цьому науковому зібранні. З-поміж інших джерел представлено: листи, робочий записник, програму наукових заходів форуму, запрошення на офіційні заходи, звіт науковця тощо.

У своїх начерках Ю. Шевченко зазначає, що в червні 1995 р. голова Оргкомітету XXXI Польської конференції з механіки твердого тіла М. Склодовський запросив його взяти у ній участь [15, арк. 3].

З ділового листування українського науковця зі своїми зарубіжними колегами – головою Оргкомітету В. Косинським і вченим секретарем М. Вейгль, – яке відклалося в архіві Ю. Шевченка та хронологічно охоплює проміжок з 9 червня 1995 р. по 22 лютого 1996 р., можна дізнатися про організаційні моменти згаданого наукового заходу [15, арк. 4–5].

До наукової програми XXXI Польської конференції з механіки твердого тіла увійшли такі проблеми: Механіка та термомеханіка твердого тіла з урахуванням мікроструктури матеріалу; Динаміка твердих тіл і конструкцій; Математичні та комп'ютерні методи в механіці та інженерії; Експериментальні методи у механіці; Механіка контактної взаємодії; Механіка зовнішнього середовища [15, арк. 7].

В опрацьованих джерелах знаходимо інформацію про те, що 11 вересня 1996 р. на секційному засіданні під назвою «Пластичність, пошкоджуваність матеріалів і втомне руйнування у механіці» Ю. Шевченко представив наукову доповідь «До побудови поверхні занурення в теорії пластичності», у якій проаналізував вплив гідростатичного тиску на пласкі поверхні та підсумував результати застосування рівнянь теорії пластичності відносно поверхні занурення [15, арк. 15].

Підсумовуючи враження від конференції, вітчизняний дослідник у своєму звіті здійснив короткий аналіз стану наукових досліджень у Європі та світі, визначив широкий тематичний спектр наукових повідомлень конференції. Традиційно визначив професійно найцікавіші для нього доповіді зарубіжних партнерів: «Пластична деформація сталі за широкого діапазону швидкостей деформації та температур» А. Гілата (США), «Термодинамічна концепція дисипативного континууму при моделюванні непружних твердих тіл, що мають хімічну, кліматичну і дефектну чутливість» К. Гуета (Швейцарія), «Симетричний метод граничних елементів у пластичності» Г. Майєра (Італія). Ці вчені запропонували ефективні методи розв'язування крайових задач динаміки, міцності, стійкості руху машин й елементів конструкцій [15, арк. 16–17].

У своїх записнику та звіті від 9 вересня 1996 р. він згадує про участь в урочистій вечірці для учасників XXXI Польської конференції з механіки твердого тіла «Get-together Party», а за кілька днів, 11 вересня 1996 р., в екскурсії до музею-скансену в м. Кольбушев [15, арк. 19].

Упродовж 1996–1999 рр. Ю. Шевченко активно співпрацював з учасниками конференції, що відображено в діловому листуванні з професорами Інституту механіки та машинобудування Краківського політехнічного університету ім. Т. Костюшка А. Гончарським і Я. Скржипеком, директором Центру механіки Інституту фундаментальних технологічних досліджень ПАН К. Собчуком (фото 3), професором кафедри механіки Білостоцької політехніки А. Яковлюком та ін. [15, арк. 8; 16, арк. 2–5, 7–8, арк. 37; 17, арк. 1–2]. Варто зазначити, що Ю. Шевченко перейняв і впровадив у практику досвід своїх зарубіжних партнерів у царині механіки деформівних

твердих тіл. Починаючи з кінця 1980-х років, як завідувач відділу Інституту механіки ім. С. П. Тимошенка НАН України та науковий керівник програм, учений з групою колег здійснював широкомасштабні дослідження теплових напружень у твердих тілах (фото 3).

Фото 3. Ю. Шевченко зі своїми колегами й учнями відділу термопластичності Інституту механіки АН УРСР. 1980-ті роки, м. Київ.
Джерело: Інститут архівознавства Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Ф. 448. Оп. 4. Од. зб. 19. Арк. 3

Український дослідник винайшов прогресивні методи розв'язування задач термопластичності при змінних зануреннях з урахуванням деформацій повзучості, методи додаткових деформацій у теорії пластичного перебігу при неізотермічному навантаженні. Експериментально й дослідно обґрунтував рівняння станів, що описують процеси руйнування при повзучості. Він розробив математичне підґрунтя комп'ютерного моделювання в механіці деформівних твердих тіл. Керував роботами з впровадження автоматичних систем розрахунків для досліджень на ЕОМ [2, с. 42; 8, арк. 2–6; 9, арк. 24–57; 13, арк. 1–4].

Можна констатувати, що високий рівень репрезентації широкій науковій громадськості фахових напрацювань з механіки твердого тіла під час наукових форумів упродовж 1980–1990 рр. сприяв

налагодженню міжнародної науково-інформаційної комунікації з провідними вченими світу й зростанню авторитета Ю. Шевченка.

Висновки. Архівні документи, що відклалися в особовому фонді академіка НАН України Ю. Шевченка в ІА НБУВ, є потужним і якісним інформаційним ресурсом з реконструкції динамічної міжнародної діяльності українського науковця. Вони висвітлюють плідну співпрацю з європейськими науковцями, відображають високий статус вітчизняного дослідника серед міжнародного наукового співтовариства, уможливлюють розширення відомостей про участь ученого у європейському науковому житті.

Досліджувана проблематика може бути поглиблена подальшим вивченням документів архіву Ю. Шевченка, а також особових фондів інших українських учених, які брали дієву участь у європейському науковому житті, які можуть стати підставою для нових наукових розвідок.

Список бібліографічних посилань

1. Архів Президії НАН України. Ф. 1. Оп. 662. Спр. 90. 87 арк.

2. Булгаков Ю. В. Академік А. Д. Коваленко: життя та наукова діяльність: джерелознавче дослідження. Київ, 2019. 192 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003422 (дата звернення: 21.03.2024).

3. 80-річчя академіка НАН України Ю. М. Шевченка. *Вісн. НАН України*. 2006. № 7. С. 54–55. URL: http://visnyk-nanu.org.ua/uk/archive (дата звернення: 08.03.2024).

4. Гузь А. Н. К 100-летию Института механики им. С. П. Тимошенко Национальной академии наук Украины (НАНУ). Киев : Литера, 2018. 159 с. URI: http://dspace.nbuv.gov.uahandle/123456789/174153 (дата обращения: 30.04.2024).

5. Жук О. П. Механіки. Інститут ім. С. Тимошенка. *Енцикл. сучас. України* / редкол.: І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ. Т. 20. Медична – Мікоян. Київ : Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України, 2018. С. 310. URL: https://esu.com.ua/volume-20 (дата звернення: 13.04.2024).

6. Імена України 2007 / уклад.: Л. І. Андрієнко, С. А. Бакута,

І. Д. Зосимович, Т. М. Осінська, Ю. О. Храмов та ін. ; ред.: Т. Г. Кондрацька, С. М. Кузнєцов, Т. М. Осінська. Київ : Фенікс, 2007. С. 573.

7. Інститут архівознавства НБУВ. Ф. 448. Оп. 3. Спр. 37. 28 арк.

8. Інститут архівознавства НБУВ. Ф. 448. Оп. 3. Спр. 47. 6 арк.

9. Інститут архівознавства НБУВ. Ф. 448. Оп. 3. Спр. 57. 57 арк.

10. Інститут архівознавства НБУВ. Ф. 448. Оп. 3. Спр. 63. 101 арк.

11. Інститут архівознавства НБУВ. Ф. 448. Оп. 3. Спр. 65. 21 арк.

12. Інститут архівознавства НБУВ. Ф. 448. Оп. 3. Спр. 69. 136 арк.

13. Інститут архівознавства НБУВ. Ф. 448. Оп. 3. Спр. 75. 4 арк.

14. Інститут архівознавства НБУВ. Ф. 448. Оп. 3. Спр. 83. 201 арк.

15. Інститут архівознавства НБУВ. Ф. 448. Оп. 3. Спр. 86. 19 арк.

16. Інститут архівознавства НБУВ. Ф. 448. Оп. 3. Спр. 88. 103 арк.

17. Інститут архівознавства НБУВ. Ф. 448. Оп. 4. Спр. 10. 2 арк.

18. Інститут архівознавства НБУВ. Ф. 448. Оп. 4. Спр. 18. 6 арк.

19. Коломієць М. С. Нові надходження до ІА НБУВ: документи академіка НАН України Ю. М. Шевченка з науково-педагогічної діяльності. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг* : матеріали Міжнар. наук. конф. Київ, 4–6 жовт. 2022 р. / відп. ред. О. М. Василенко. Київ, 2022. С. 314–316. URL: http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1466 (дата звернення: 19.03.2024).

20. Коломієць М. С. Архів академіка Ю. М. Шевченка як джерело вивчення участі вченого у ІІІ Міжнародному конгресі з термічних напруг (1999). *XXVIII Всеукр. наук. конф. молодих істориків науки, техніки і освіти та спеціалістів «Історія науки і техніки у кризові періоди суспільного розвитку»* : матеріали Всеукр. наук. конф. 14 квіт. 2023 р. Київ : Ін-т дослідж. наук.-техн. потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України, 2023. С. 154–157. URL: https://zenodo.org/records/8061334 (дата звернення: 13.05.2024).

21. Левчук К., Степаненко С. Нариси історії кафедри теоретичної механіки НТУУ «Київський політехнічний інститут». Київ, 2009. 119 с. URL: https://ela.kpi.ua/handle/123456789/15669 (дата звернення: 01.04.2024).

22. Національна академія наук України. Персональний склад. 1918–2018: До 100-річчя Національної академії наук України /

В. М. Палій, Ю. О. Храмов ; відп. ред. В. Л. Богданов. Київ : Фенікс, 2018. 560 с. URL: https://files.nas.gov.ua/Offices/Publications/BookContent/2018/1901231139094141463.pdf (дата звернення: 25.04.2024).

23. Національна академія наук України – 100: головні тенденції розвитку і здобутки: документи і матеріали. Кн. 2. Ч. 2: 1971–1991 / редкол.: О. С. Онищенко (голов. ред.) [та ін.] ; упоряд.: О. С. Онищенко (наук. кер. проєкту), Л. М. Яременко, Г. В. Індиченко [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства. Київ, 2018. 1136 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002170 (дата звернення: 07.04.2024).

24. Шевченко Юрій Миколайович. *Вісн. Нац. техн. ун-ту «ХПІ» : зб. наук. пр. Темат. вип.: Динаміка і міцність машин.* Харків : НТУ «ХПІ», 2016. № 26 (1198). С. 5. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/2552 (дата звернення: 03.05.2024).

25. Шевченко Юрий Николаевич. *Прикладная механика.* Киев : Ин-т механики им. С. П. Тимошенко НАН України, 2016. Т. 52. № 2. С. 144. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/141050 (дата обращения: 25.02.2024).

26. Шевченко Юрій Миколайович (08.07.1926 – 07.03.2016). *Нац. акад. наук України* : вебсайт. URL: https://www.nas.gov.ua/UA/PersonalSite/Pages/default.aspx?PersonID=0000015058 (дата звернення: 19.02.2024).

References

1. Arkhiv Prezydii NAN Ukrainy [Archive of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine]. Fond 1. Inventory 662. Unit 90. Fols. 87.

2. Bulhakov, Yu. V. (2019). Akademik A. D. Kovalenko: zhyttia ta naukova diialnist: dzhereloznavche doslidzhennia [Academician A. D. Kovalenko: life and scientific activity: source research]. Kyiv [in Ukrainian]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003422 (Last accessed: 21.03.2024).

3. 80-richchia akademika NAN Ukrainy Yuriia Mykolaiovycha Shevchenka [80 th anniversary of academician of the NAS of Ukraine Yuriy Mykolayovich Shevchenko]. (2006). *Visnyk NAN Ukrainy – Herald*

of the National Academy of Sciences of Ukraine, *7*, 54–55 [in Ukrainian]. Retrieved from http://visnyk-nanu.org.ua/uk/archive (Last accessed: 08.03.2024).

4. Huz, A. N. (2018). K 100-letiiu Instituta mekhaniki im. S. P. Tymoshenko Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy (NANU) [On the 100 th anniversary of the Timoshenko Institute of Mechanics of the National Academy of Sciences of Ukraine (NASU)]. Kiev: Litera [in Russian]. Retrieved from http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/174153 (Last accessed: 30.04.2024).

5. Zhuk, O. P. (2018). Mekhaniky. Instytut im. S. Tymoshenka [Mechanics. S. P. Timoshenko Institute of Mechanics]. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy – Encyclopedia of Modern Ukraine.* I. M. Dziuba (Ed.) [in Ukrainian]. Retrieved from https://esu.com.ua/volume-20 (Last accessed: 13.04.2024).

6. Andriienko, L. I., Bakuta, S. A., Zosymovych, I. D., Osinska, T. M., Khramov, Yu. O. (Ed.). (2007). Imena Ukrainy 2007 [Names of Ukraine 2007]. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].

7. Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute for Archival Studies of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 448. Inventory 3. Unit 37. Fols. 28.

8. Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute for Archival Studies of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 448. Inventory 3. Unit 47. Fols. 6.

9. Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute for Archival Studies of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 448. Inventory 3. Unit 57. Fols. 57.

10. Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute for Archival Studies of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 448. Inventory 3. Unit 63. Fols. 101.

11. Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute for Archival Studies of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 448. Inventory 3. Unit 65. Fols. 21.

12. Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute for Archival Studies of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 448. Inventory 3. Unit 69. Fols. 136.

13. Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute for Archival Studies

of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 448. Inventory 3. Unit 75. Fols. 4.

14. Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute for Archival Studies of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 448. Inventory 3. Unit 83. Fols. 201.

15. Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute for Archival Studies of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 448. Inventory 3. Unit 86. Fols. 19.

16. Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute for Archival Studies of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 448. Inventory 3. Unit 88. Fols. 103.

17. Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute for Archival Studies of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 448. Inventory 4. Unit 10. Fols. 2.

18. Instytut arkhivoznavstva NBUV [Institute for Archival Studies of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 448. Inventory 4. Unit 18. Fols. 6.

19. Kolomiiets, M. S. (2022). Novi nadkhodzhennia do IA NBUV: dokumenty akademika NAN Ukrainy Yu. M. Shevchenka z naukovo-pedahohichnoi diialnosti [New arrivals to the IAS of the VNLU: documents of Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine Yuriy Mykolayovich Shevchenko on scientific and pedagogical activities]. In "*Library. Science. Communication. Innovative transformations of resources and services*". *Proceedings of the International Scientific Conference, 4-6 October 2022* (pp. 314-316). O. M. Vasylenko (Ed.) [in Ukrainian]. Retrieved from http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1466 (Last accessed: 19.03.2024).

20. Kolomiiets, M. S. (2023). Arkhiv akademika Yu. M. Shevchenka yak dzherelo vyvchennia uchasti vchenoho u III Mizhnarodnomu konhresi z termichnykh napruh (1999) [Archives of academician Yuriy Mykolayovich Shevchenko as a result of the participation of what was done at the 3 rd International Congress on Thermal Stresses (1999)]. In "*History of Science and Technology in Crisis Periods of Social Development*". *Proceedings of the XXVIII All-Ukrainian Scientific Conference of Young Historians of Science, Technology and Education and Specialists, 14 April 2023* (pp. 154-157). Kyiv [in Ukrainian].

Retrieved from https://zenodo.org/records/8061334 (Last accessed: 13.05.2024).

21. Levchuk, K., Stepanenko, S. (2009). Narysy istorii kafedry teoretychnoi mekhaniky NTUU "Kyivskyi politekhnichnyi instytut" [Essays on the history of the theoretical mechanics department of NTUU "Kyiv Polytechnic Institute"]. Kyiv [in Ukrainian]. Retrieved from https://ela.kpi.ua/handle/123456789/15669 (Last accessed: 01.04.2024).

22. Palii, V. M., Khramov, Yu. O. (2018). Natsionalna akademiia nauk Ukrainy. Personalnyi sklad. 1918-2018: Do 100-richchia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy [National Academy of Sciences of Ukraine. Personal composition. 1918-2018: To the 100 th anniversary of the National Academy of Sciences of Ukraine]. Kyiv: Feniks [in Ukrainian]. Retrieved from https://files.nas.gov.ua/Offices/Publications/BookContent/2018/190123113909414-1463.pdf (Last accessed: 25.04.2024).

23. Onyshchenko, O. S. (2018). Natsionalna akademiia nauk Ukrainy - 100: golovni tendentsii rozvytku i zdobutky: dokumenty i materialy [The National Academy of Sciences of Ukraine - 100: the main trends in development and achievements: documents and materials]. Vol. 2(2): 1971-1991. Kyiv [in Ukrainian]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002170 (Last accessed: 07.04.2024).

24. Shevchenko Yurii Mykolaiovych [Shevchenko Yury Mikolaiovich]. (2016). *Visnyk Natsionalnoho tekhichnoho universytetu* "*KhPI*"*: zbirnyk naukovykh prats. Tematychnyi vypusk: Dynamika i mitsnist mashyn – Bulletin of the National Technical University* "*KhPI*"*: collection of scientific works. Thematic issue: Dynamics and strength of machines, 26*(1198), 5. Kharkiv [in Ukrainian]. Retrieved from http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/2552 (Last accessed: 03.05.2024).

25. Shevchenko Yurii Nikolaevich [Shevchenko Yuri Nikolaevich]. (2016). *Prikladnaia mekhanika – Applied Mechanics*, *52*(2), 144. Kiev [in Russian]. Retrieved from http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/141050 (Last accessed: 25.02.2024).

26. Shevchenko Yurii Mykolaiovych (08.07.1926 – 07.03.2016) [Shevchenko Yuri Mikolaiovich (08.07.1926 – 07.03.2016)]. *Natsionalna akademiia nauk Ukrainy*: vebsait – *National Academy of Sciences of Ukraine*: website [in Ukrainian]. Retrieved from https://www.nas.

gov.ua/UA/PersonalSite/Pages/default.aspx?PersonID=0000015058 (Last accessed: 19.02.2024).

Стаття надійшла до редакції 17.07.2024.

Maryna Kolomiets,
Research Associate,
Institute for Archival Studies
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine
68 Volodymyrska St., Kyiv 01601, Ukraine
e-mail: marinakolomiecc@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9125-1379
Web of Science Researcher ID: AAR-9338-2021

Documents on Academician Yu. Shevchenko's Participation in Polish Conferences on Solid Mechanics

The purpose of the work is to carry out a source-scientific analysis of archival documents on the international activities of the leading mechanical scientist, academician of the National Academy of Sciences of Ukraine Yuri Mykolayovych Shevchenko, which are kept in his personal archive at the Institute for Archival Studies of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, and on the basis of archival sources, to investigate the participation of the Ukrainian scientist in the discussion of current scientific issues during the solid body mechanics forums held in Poland in 1988, 1994, and 1996.

The methodology of work is based on the principles of scientificity, historicism, objectivity and comprehensiveness, universal methods of scientific analysis and synthesis, and a set of methods of historical research – historical-comparative, retrospective, problem-chronological, source studies, archival studies, as well as content analysis for the study of documents.

The scientific novelty of the work is in the fact that, for the first time, a valuable source complex of little-known archival sources from the personal collection of academician of the National Academy of Sciences of Ukraine Yuri Mykolayovych Shevchenko has been introduced into scientific circulation, which will make possible the study of the researcher's international scientific activity and his cooperation with European and the world scientists.

Conclusions. The article found out that academician Yuri Mykolayovych Shevchenko's personal collection contains a set of documents about his participation in the XXVII, XXX and XXXI Polish conferences on solid state mechanics, which reveal his cooperation with the world's leading scientists, his active work on popularization of the Ukrainian thermomechanics' research

achievements, which contributed to the growth of the authority of Ukrainian science in the world.

Keywords: Timoshenko Institute of Mechanics of the National Academy of Sciences of Ukraine, solid state mechanics, personal archival fund, Institute for Archival Studies, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine.